

HAJDU TIBOR

1917 –

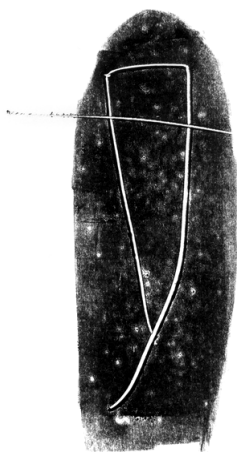
AZ OROSZ FORRADALOM KÉT ARCA

A forradalmak többnyire dichotómiákat foglalnak magukba – közel és távol, a forradalmi pillanat és a ritkán megvalósuló végcél; a politika szintje és a forradalmi nép akarata; a kiváltó körülmények és az azoktól való elszakadás szándéka; centrifugális és centripetális erők; Oroszország esetében erős széttagoltság osztályok és nemzetek között.

A februárinak nevezett (a régi orosz naptár szerint), a mi naptárunk szerint márciusi orosz forradalmat nem „készítették elő”. Természetesen megjelentek cikkek, készültek tervezetek, folytak politikai és diplomáciai megbeszélések a változás szükségességéről, de előzetes elhatározás nem született. Az antant szövetségeseknek az orosz háborús potenciál kihasználása volt fontos, aggályaik a cári udvar iránt másodlagosak e mögött. A belső politikai ellenzék nem volt egységes, a szociáldemokraták és a „szociálforradalmárok” (SzR) a távoli jövőbe helyezték szocialista programjuk reményét, nem hitték, hogy ennek előfeltételei megvalósultak volna.

Mint az a történetírásban, publicisztikában gyakori, ellentétes céllal is állítják ugyanazt: az egykori szovjet és a szovjetellenes nyugati történetírás is az októberi szocialista forradalom, illetve a forradalmi „puccs” megtervezését, előkészítését vélte feltárni. 1917 eredeti dokumentumai egyiket sem támasztják alá.

A bolsevikok sem „készítették elő” a forradalmat. Lenin a háború kitörésétől kezdve a be-

**Lenin sikere után
világforradalomban,
legalábbis európai
forradalomban
reménykedett,
ez azonban sohasem
következett be.**

fejezéséért folytatott harcot tette hívei feladatává. Úgy látta, Oroszországban, ha a nép egyszer felkel a háború ellen, először polgári demokratikus forradalom következik, ebben pedig a bolsevikoknak nem kell részt venniük. Az ő dolguk a szocialista forradalom, ami azonban csak egy történelmi periódussal később következhet. A háborút támogató vagy csak mérsékelten háborúellenes szocialistákat olyan éles, sőt durva hangon bírálta, ami semmiképpen sem mutat a velük való összefogás szándékára. Ilyen értelemben instruálta a pétervári bolsevik vasmunkást, Sljapnyikovot, mikor 1916 végén hazaküldte a hazai illegális szervezet felélesztésére.

Az 1905-ös forradalom évfordulóján, 1917. január 22-én a zürichi szocialista fiataloknak tartott emlékbeszédében Lenin cáfolta Max Weber tételét, mintha ő és az SzR-ek „hosszasan előkészítették volna a moszkvai munkások 1905. decemberi *spontán* felkelését”, és azzal zárta előadását: eljön az új orosz forradalom, de „mi, öregek, úgy lehet, meg sem érjük. Ám meggyőződésem, hogy a fiatalok [...] abban nemcsak harcolni, de győzni is fognak.”¹

Ami történt, őt is meglepetésként érte. 1917. március 2-án sztrájkba lépett a pétervári Putyilov-gyár egyik műhelye. Az igazgatóság úgy próbálta letörni a sztrájkot, hogy munkaszünetet hirdetett hetedikével kezdődően néhány napra. Jókor jött ez a nyolcadikára a szokásos nőnap tüntetést szervező Sljapnyikovnak és társainak. A felvonuláson a kényszerpihenőjüket töltő Putyilov-gyáriak szokatlanul nagy számban vettek részt. A munkásnőket az első sorokba állították, a nőnaphoz ez illet, és a szervezők azt remélték, hogy a tüntetés szétverésére érkező kozákok és csendőrök nőkkal szemben talán nem járnak el szokásos kegyetlenségükkel. A péküzletek előtt kenyérért sorban álló asszonyok közül sokan csatlakoztak a menethez.

A szervezők meglepetésére a háborút megelégtelt katonák kifejezetten szelíden, sőt barátságosan viselkedtek. A nők ezt látva barátkozni kezdtek velük, simogatták, csókolgatták őket.

Másnap folytatódtak a demonstrációk, mind több gyár állt le. 11-ére városszerte szünetelt a munka. A cár parancsot adott a hadseregnek: „azonnal veszen véget a rendbontásnak”. Parancsát megpróbálták végrehajtani, a rendőrség számos ismert szocialista vezetőt letartóztatott, a tereken sortűzek dörögtek, csak a Znamenszkaja téren vagy 40 agyonlőtt tüntetőt szedtek össze. Már másnap, 12-én fordult a kocka. A pétervári ezredek egymás után tagadták meg a tűzparancsot, átadták fegyvereiket a munkásoknak, akik az Arzenált is elfoglalták. Március 12-én megalakult a pétervári szovjet, majd munkástanácsok alakultak más ipari központokban is. A márciusi forradalomnak egykorú jelentések szerint Péterváron 169 halottja volt.² N. Szuchanov, az „internacionalista” mensevik frakció egyik vezetője aznap beszélgetéséből Sljapnyikovval azt szűrte le, hogy a bolsevik vezetőségnek „nem volt még semmilyen döntése a hatalom kérésében, addig a percig központi vezetőségük nem formulázta meg ezt bármi komoly módon, lehetetlen volt előkészített jelszavakat várni tőlük, vagy előkészületet szisztematikus harcra egy előre kidolgozott terv alapján”.³

14-én a szovjet kiadta „1. számú parancsát” a katonákhoz, amelyben katonatanácsok alakítására szólította fel őket. Ezzel a hadseregben kettős hatalom jött létre – vagyis megkezdődött a fegyelem bomlása. A Lvov-kormány a szovjettel egyetértésben feloszlatta a titkosrendőrséget, a rettegett Ohranát és a csendőrséget.

A képviselőház, a „Duma” pártjai már hetekkel előbb látták a helyzet veszélyességét, tanácskoztak, de tettekre nem szánták el magukat. Február 23-án a Du-

ma elnöke, Rodzjanko kihallgatáson jelent meg a cárnál, és figyelmeztette: a forradalom elkerülhetetlen, koronája forog veszélyben, ha nem támaszkodik a Dumára – a cár nem vette komolyan a figyelmeztetést. A tüntetések, utcai harcok kibontakozása után Rodzjanko táviratot küldött a cárnak: „A fővárosban anarchia. Az igazgatás megbénult. Az élelmiszer- és tüzelőellátás teljesen összeomlott. Nő az általános elégedetlenség. Az utcákon kaotikus lövöldözés. A katonai alakulatok egymásra lőnek. Sürgősen meg kell bízni kormányalakítással egy közbizalommal rendelkező embert.” A cár elolvasva a táviratot azt mondta egyik miniszterének: „A kövér Rodzjanko megint mindenféle ostobaságot ír, nem is válszolólok neki.”⁴

A nagy pétervári tüntetés után a szocialista pártok meglepett vezetői A. Kerenszkij mérsékelt szocialista ügyvéd lakásán tanácskoztak (Sljapnyikov is ott volt a bolsevikok képviselőjében⁵), és úgy látták: nem forradalom jön, hanem a reakció megerősödése.⁶ A szovjet megalakítása után ott igyekeztek összefogni a forradalmi erőket, de a hatalom átvételére nem vállalkoztak – úgy vélték, hogy a polgári demokrácia kialakítása nem az ő feladatuk.

A szovjet megalakulásával egy napon a Duma kiküldött egy bizottságot, amely ideiglenes kormányt jelölt ki a liberális G. Lvov herceg elnökletével. A szocialisták egyelőre a jóindulatú megfigyelő álláspontjára helyezkedtek a kormánnyal szemben, amely a rend helyreállítását, a háború folytatását és demokratikusan választott Alkotmányozó Nemzetgyűlés előkészítését tűzte ki célul. A főhadiszállásról a fővárosba induló cár még hozzájárult az új kormány megalakításához, de Pszkovba érve saját tábornokai szólították fel lemondásra, Rodzjankóval egyetértésben, március 15-én. A cár Mihail fivére javára köszönt le, aki másnap a kormánnyal tárgyalta erről.

„Egy érzelmeiktől fűtött jelenet következett: Miljukov⁷ kérlelte, hogy fogadja el a koronát, Kerenszkij meg rimánkodott, hogy utasítsa vissza. A kabinet többsége Kerenszkijt támogatta.”⁸ Kerenszkij végül meggyőzte az eleve kételkedő nagyherceget: a háborút a katonák csak akkor folytatják, ha megszabadultak a cári családtól.

Az antant nagykövetei eleinte kételkedve figyelték a készülődő forradalmat, a hadműveletek zavartalanságára helyezték a súlyt. Paléologue francia nagykövet leírja naplójában beszélgetését olasz kollégájával két héttel a forradalom kitörése előtt.

„Carlotti a naponta tapasztalható súlyos tünetek ellenére sem hiszi, hogy hamarosan kitör a forradalom. Az a véleménye, hogy ha egy népi mozgalom meg is dönti a cári Monarchiát, helyére alkotmányos és demokratikus rendszer kerül...” Paléologue viszont végzetesnek tartaná a cárizmus bukását: „[...] a cárizmus nemcsak az orosz hivatalos kormányforma, hanem egyúttal az orosz közösség alapja, tartópillére, szerkezete is. A cárizmus alakította ki és tartja fenn Oroszország történelmi egyéniségét. Az orosz nép egész közös élete mintegy összenőtt a cárizmussal. A cárizmuson kívül nincs semmi. Ha a cárizmus összeomlik, magával rántja az egész orosz építményt [...]”⁹

Az antant képviselői csak március 17-én közölték a forradalmi kormány feltételes elismerését az új külügyminiszterrel, Miljukovval. Fő feltételük a harci cselekmények folytatása volt. Ezt nemcsak a Lvov-kormány tartotta természetesnek, de a szocialisták, sőt a pétervári bolsevikok is. Március 28-án hozta a bolsevik *Pravda* egyik szerkesztője, L. Kamenyev írását: „amíg egy hadsereg szemben áll a másikkal, politikailag értelmetlen lenne az egyik félnek azt ajánlani, tegye le a fegyvert és térjen haza [...]”¹⁰

Ezzel kibontakozott a forradalom első nagy ellentmondása. Azok a katonák, akik a forradalom oldalára álltak, attól a háború azonnali befejezését várták; a cárizmus bukását, a demokratikus vívmányokat bár helyeselték, kevésbé tartották sürgősnek. A szocialisták – még a *Pravda* szerkesztői, Kamenyev és Sztálin is – viszont a politika elfogadott normái szerint éppen fordítva gondolkodtak: első a polgári demokrácia, amelynek kormánya kezdjen tárgyalásokat a háború befejezésére – s addig feltételelesen támogatni kell.

Lenin svájci emigrációjában elképedve látta otthoni hívei békülékenységét. Hazaküldött leveleiben (*Levelek a távolból*) elítélte a háború és a Lvov-kormány akár feltételes támogatását is. Első levelét a *Pravda* csak kihagyásokkal és fenntartásai leszögezésével közölte, a továbbiakat félretette – az április 16-án hazaérkező Lenin inkább tekintélyével, mint érveivel bírta rá híveit irányvonala elfogadására. Napról napra jelentek meg cikkei a *Pravdában*, amelyekben elutasított minden együttműködést, nemcsak a Lvov-kormánnyal, de annak szocialista támogatóival is. Májusban hazaérkezett emigrációjából Lev Trockij, aki hamarosan csatlakozott a bolsevikokhoz, és lenyűgöző szónoklataival fenntartások nélkül támogatta Lenint.

A háborút egyoldalúan abbahagyni persze nem lett volna egyszerű, és a Lvov-kormány nem is akarta elveszíteni az antant támogatását, a katonák viszont nem akartak tovább harcolni. 1914-ben, a háború kezdetén egyik fél sem tervezett több évig tartó háborút, a gazdaság, a fegyverzet és az emberanyag is kimerült – 1917-ben már a francia és az olasz hadseregben is tömeges parancsmegtagadásokra, lázadásokra került sor, de a nyugati államok elég erősek voltak a lázongás elfojtására.¹¹ Az orosz forradalmi kormány nem élhetett a cári rendszer kényszerítő eszközeivel, és így fokozatosan elvesztette hatalmát a nép és a katonák felett.

Miljukov március 21-én utasította az antant fővárosaiban működő orosz követekeket, biztosítsák a szövetségeseket, az új kormány hű marad kötelezettségeihez, és Oroszország folytatja háborús erőfeszítéseit. Erre másnap megérkezett a szövetségesek hivatalos elismerése. A háború folytatását azonban nemcsak a forradalmi nép és a katonák, a tábornokok sem látták ilyen egyszerűnek. A hadsereg parancsnokai kitartottak ugyan, de tudták: ha támadó hadműveleteket kezdenek, azok eredménye nagyon is kétséges.

A pétervári szovjet legtöbb tagja gúnyos nevetéssel fogadta Lenin szavait, mikor április 17-én eléjük terjesztette programját. Utópiának tekintették, a háború azonnali befejezésének követelését pedig képtelenségnek. Csakhogy a háború folytatása éppolyan képtelenség volt, mint egyoldalú befejezése.

A kormány egyik fő feladatának tekintette az Alkotmányozó Nemzetgyűlés összehívását, de az események rohanása közben halogatta a választások kiírását. Ezzel saját hatalmát ásta alá – a mielőbbi választások a paraszti többségű országban bizonyára a mérsékelt pártok győzelmét hozzák, más kérdés, vajon ebbe a szovjet belenyugodott-e volna. Hiszen az országban a márciusi forradalom után valóságos kettős hatalom alakult ki.

A demokratikus pártok természetesnek tartották a nyugati demokrácia berendezkedésének másolását, ám ennek előfeltétele a társadalom megegyezése az alapokban, ami csak többé-kevésbé fejlett polgári társadalomban lehetséges. A választás eredményét – mint azt a forradalom jóval előrehaladottabb fokán, 1917 decemberében megtartott választások még a bolsevik hatalomátvétel dacára is megmutatták – valóban a szervezetlen, szétaprózott parasztság döntötte el.

Belenyugodhattak-e ebbe a kisebbségben levő, de városokban, illetve hadseregekben koncentrált munkások és katonák? A hatalom problémáját csak halogatni lehetett, és a halogató nem a kormány malmára hajtotta a vizet.

Ha a szövetségeket kezdetben megnyugtatták Miljukov ígéretei, a katonákat és munkásokat annál kevésbé. A pétervári szovjet követelte, hogy a kormány konkretizálja hadicéljait. Némi huzavona után április 9-én a kormány kiáltványt adott ki, amelyben egyrészt ismét hitet tett a szövetségesi hűség és a háború folytatása mellett, másrészt deklarálta, hogy a szabad Oroszország nem kíván más nemzeteket elnyomni, területét gyarapítani és általában a nemzetek önrendelkezése alapján áll. (Gondolt-e arra Miljukov, hogy még néhány hónap, és napirendre kerül az ukrán, finn, grúz, örmény nemzeti önrendelkezés problémája?) A kiáltvány sem a szovjetet, sem a szövetségeket nem nyugtatta meg.

Ribot francia miniszterelnök közölte az orosz követtel, hogy kormánya nem mond le területi és egyéb igényeiről, és tisztázni kell: Oroszország a maga részéről valóban lemond-e a számára titkos szerződésekben biztosított területekről.¹² Miljukov a szokásos diplomáciai ügyeskedéssel próbált kibújni szorult helyzetéből: május elsején jegyzéket intézett a szövetségesekhez, amelyben átvette a szovjet demokratikus jelszavait, másrészt megígérte, hogy Oroszország folytatja a harcot „a végső győzelemig”. Nyilvánosságra nem hozott mellékletében igyekezett megnyugtani a szövetségeket, a titkos szerződések problémáját pedig megkerülte. A forradalmi helyzetben nem használt a diplomatizálás: az angol és francia kormány szocialista politikusokat küldött Pétervárra a szovjet meggyőzésére, Pétervár népe és katonasága viszont hevesen tüntetett Miljukov kétértelműsége ellen, és elérték leváltását, lemondatták Gucskov hadügyminisztert, a hadiipar reprezentánsát is.

Az Ideiglenes Kormányt átalakították, bevettek hat szocialistát, Kerenszkij lett a hadügyminiszter. Kerenszkij a forradalom radikalizálásának híve, ugyanakkor a tettek embere volt; a tábornokok, főleg Bruszilov főparancsnok kételkedése ellenére nagy offenzívát határozott el, a szövetségesek helyzetének javítására és megnyugtására. Bruszilov, aki ismerte a katonák gondolkodását, emlékirataiban kifejti: Kerenszkij és offenzívája eleve bukásra volt ítélve. A monarchista tiszteknek Kerenszkij a szovjet embere, vagyis túl radikális volt, ők nem akartak lemondani a győzteseknek kijáró zsákmányról, és a vakmerő, esélyeket nem fontolgató kozák Kornyilov körül tömörültek. A munkások és a frontkatonák békét akartak, és mindinkább a bolsevikokat követték, akik ugyancsak nem fontolgatták, mi következik, ha elérték a hatalmat és a békét. Kerenszkij kimondta, hogy nem törekszik területszerzésre vagy más hadizsákmányra – ez rokonszenvesen hangzik, de a katonák azt kérdezték: ha nincsenek hadicéljaink, akkor miért harcolunk, csak azért, hogy megdögölhessünk? Így Kerenszkij népszerűsége gyorsan apadt, miután pedig a július elején széles fronton kezdett offenzíva összeomlott, Bruszilovot tette meg bűnbaknak és Kornyilovot – július 18-án – főparancsnoknak.¹³

Kornyilov népszerű volt a katonák között is vakmerőségéért – amivel egyszer már pórul járt ugyan, mert elől száguldva bekerítették, és fogságba esett, de megszökött egy magyarországi fogolytáborból, és kalandos úton hazajutott, s ezzel a romantika koszorúját fonta neve köré. Kornyilov mint új főparancsnok nem az ellenség, hanem a forradalom ellen készülődött: visszaállította a hadseregben a halálbüntetést, és diktatúrára tört.

A Kerenszkij-offenzíva ellen lázongó pétervári katonák és a közeli kronstadti hadikikötő matrózai július 3-án és 4-én elárastották a főváros utcáit, a fegyve-

res tüntetésnek több száz halottja volt. A kronstadtiak és több ezred teljesen a bolsevik agitáció hatása alá kerültek, és készek lettek volna erővel megdönteni a kormányt, a bolsevikok azonban nem álltak még készen erre, konkrét elképzelésük sem volt, ezért nem akadályozták, hogy a szovjet mérsékelt szocialistái a kormányt támogatva leszereljék a tüntetést. A kormány elrendelte a bolsevik vezetők letartóztatását, de ezzel nem ment semmire – Lenin Finnországban rejtőzött el.

Kerenszkij július 21-én átvette a miniszterelnöki posztot is, Kornyilov elhárította, hogy rendet csinál Péterváron, a forradalom fővárosában, és augusztus 26-án oda irányított egy kozák hadtestet. Ami július–augusztusban történt, máig a forradalom legvitatottabb fejezete. Kerenszkij úgy vélte, hogy az offenzíva napjaiban a bolsevikok puccsal próbálkoztak, utóbbiak ezt tagadták. Kornyilov bizonyára úgy vélte, hogy a Kerenszkij-kormány gyengülő hatalmát erősíti a főváros megszállásával. Kerenszkij egyensúlyozott, viselkedése ellentmondásos, először Kornyilovra próbált támaszkodni, a döntő pillanatban mégis ellene fordult, joggal tartva attól, hogy Krimov kozákjai nem a kormány parancsait fogják követni. Ezért leváltotta Kornyilovot. A bolsevikok kihasználta a kormány szorultságát, hogy mint támogatói és a forradalom védelmezői lépjenek fel, és így visszanyerték legalitásukat. A kormány pedig nem is szorult rájuk: hamar kiderült, hogy a hadsereg nem támogatja az önhitt Kornyilovot, puccsa, ha ugyan volt, rögtön összeomlott.

Kornyilov bukása után az orosz hadsereg nem is próbálkozott új támadással, s ezáltal leértékelődött a szövetségesek szemében. A hadseregben megindult egy bomlási folyamat, a bolsevikok pedig mint a béke hívei növelték befolyásukat a szovjetben. A kormány hatalma gyengült, a gazdasági helyzet romlott; Lenin, aki júliusban még ingadozott cselekvés és kivárás között, most érettnak látta az időt a hatalom megragadására. A kormány végre elszánta magát a nemzetgyűlési választások kiírására november végére. Nyilvánvaló volt, hogy bárki győz a választásokon, a bolsevikok kisebbségbe kerülnek. Ezért a párt több vezetője, így Zinovjev és Kamenyev, a kivárási politika folytatását javasolta. Lenin viszont kieroszakolta, hogy ne várják be az Alkotmányozó Nemzetgyűlést, és a szovjetek november elején összeülő kongresszusa nevében vegyék át a hatalmat. A júliusi fordulattal ugyanis véget ért a kettős hatalom, ám egy újabb ellentmondás részeként; számos vidéki városban (az Uralban és északon, valamint Rosztovban, Asztrahanyban, Taskentben) ugyanis már szeptembertől a szovjet kezében volt gyakorlatilag a hatalom, Trockijt a pétervári szovjet elnökévé választották, és ebben a minőségében összehívta, pár nappal a nemzetgyűlési választásokat megelőzően, az országos szovjetkongresszust.

Így megelőzni a népképviselőt összeülését ellentmond a demokrácia klasszikus elveinek; csakhogy ezek az elvek többnyire valamennyire homogén, kiforrott társadalmakban érvényesülhetnek. A cári hatalom bukásával az orosz munkások, polgárság, parasztság, a lakosság harmadát kitevő nemzetiségek idegenül, ha nem ellenségesen álltak szemben egymással. Nem volt olyan párt, amelyről elmondhatnánk, hogy a többség bizalmát élvezte.

Lenin fő ütőkártyája az azonnali béke követelése volt. Ez több taktikai húzásnál, hiszen mindig is ellenezte a háborút, csakhogy ez a humanista program korábban megvalósíthatatlan volt. Most viszont a hadsereg állapotát tekintve a háború híveinek nem volt reális támaszuk, s attól lehetett tartani, hogy a szituációt kihasználó német támadás beveszi Pétervárt. A Bolsevik Párt a választásokon

csak 24%-ot kapott, de a munkásság többsége mellett elnyerte a frontkatonák támogatását. Miután a munkás- és katonaküldöttek szovjetjei támogatták, vagy bizonytalanok voltak, a hatalom megragadásához vezető út nyitva állt előtte. Azt is mondhatnánk, hogy az egyetlen pályázó pillanatnyilag előnyös helyzetébe került. A hatalom átvételének másnapján már megoldhatatlan problémákkal kellett szembenéznie, de határtalan önbizalmával a döntő pillanatra koncentrált.

A november 7-i hatalomátvételt sokan puccsnak tekintik, de egy 150 milliós, a bomlás állapotában levő országban a főváros megszerzése még nem azonos a hatalom megszerzésével. Az évekig tartó véres harcok és politikai manőverek eredménye volt. A szovjet történetírás Lenin zseniális előrelátásáról beszélt – valójában a napról napra változó helyzetben kellett új meg új megoldásokat találni. Lenin sikere után világorradalomban, legalábbis európai forradalomban reménykedett, ez azonban sohasem következett be. Viszont – bár sokan a Központi Hatalmak szövetségesének vagy éppen ügynökének hitték – éppen a Központi Hatalmak országaiban sikerült elősegítenie a forradalom győzelmét, amivel az antant győzelmét hozta előre talán fél évvel.

A szovjetkongresszus békefelhívására csak a Központi Hatalmak reagáltak kedvezően. Ha utóbbiak katonai helyzete olyan, mint akár egy évvel korábban, akár elfoglalhatták volna a Baltikumot és Pétervárt – de Pétervár még nem Oroszország. A szovjet kormány fegyverszüneti, majd béketárgyalást kezdett a Központi Hatalmakkal. Ez és a Breszt Litovszkban 1918 februárjában elfogadott rendkívül hátrányos békefeltételek még a bolsevikok többsége számára is elfogadhatatlanok voltak – csakhogy ütőképes hadsereg hiányában nem volt alternatívája.

A hatalom megragadása rögtön új problémákat vetett fel. A Lenin elnökletével megalakult Népbiztosok Tanácsát ideiglenesnek tekintették az Alkotmányozó Nemzetgyűlés összehívásáig. A forradalmi hangulatban a polgári pártok, sőt a mensevikek is gyenge eredményt értek el; a szavazatok több mint 40%-át az eszerek kapták. Még azt sem lehet mondani, hogy az eszer párt a parasztság többségének akarátát fejezte ki, s rögtön ketté is szakadt: Lenin félretéve marxista agrárprogramját, átvette programjából a teljes és a parasztok óhaja szerint végrehajtandó földosztást, és bevette a baloldali eszereket kormányába, helyettese az eszer Prosján lett. A január közepén összeült Nemzetgyűlést erőszakkal feloszlatták, a hatalmat a III. Szovjetkongresszus vette át, ahol a bolsevikok és a baloldali eszerek együtt már többséggel rendelkeztek.

Miért nyugodott bele a Nemzetgyűlés ellenállás nélkül feloszlátásába? Előszörban azért, mert pártjainak nem volt egységes elképzelésük a jövőre nézve. R. Pipes és mások szerint abban bíztak, hogy a szovjet kormány kísérlete hamar dugába dől, ezért nem kockáztattak meg egy kétes kimenetelű fegyveres ellenállást.¹⁴ Kerenszkij talán megtarthatta volna hatalmát, ha az antant a júliusi offenzíva kudarca után hozzájárul, hogy beszüntesse a hadműveleteket – de még azt sem tudta elérni, hogy az angol király menedéket adjon unokatestvérének, a cárnak.

Lenin kormánya is megoldhatatlan kihívások előtt állt. Legsürgetőbb a front helyzete volt, ezért megkötötték a Központi Hatalmakkal a breszti békét. Ezzel szövetségesből ellenséggé tették a nyugati hatalmakat, bár azoknak vagy négy hónapjuk volt arra, hogy alternatív javaslatot tegyenek; nem tettek, mert ők is úgy látták, hogy a szovjet kormány hamarosan összeomlik, s joggal remélték, hogy a világháború vagy egy év után az ő győzelmükkel végződik. Ez viszont Le-

nint és Trockijt is megnyugtathatta; a breszti békefeltételeket nem sokáig kellett betartani, s a német és osztrák–magyar hadsereg harc nélkül távozott Oroszországból. Az eszerek ideiglenesen sem tudták elfogadni a breszti békét, s néhány hónap ingadozás után kiváltak a kormányból. A következő hónapokban számos parasztfelkelésre került sor, de mivel ezek helyi jellegűek, izoláltak voltak, az alakuló Vörös Hadsereg leverte őket.

Az 1918 nyarán létrejött egypártrendszer Lenin nem tekintette véglegesnek, Ukrajnában még 1920-ban is próbálkoztak koalíciós kormánnyal. Általában a kialakult és mindinkább a terrorra támaszkodó rezsimjét is ideiglenesnek tekintette. Mint dogmatikus marxista nem is gondolt arra, hogy a szocializmus az elmaradott Oroszországban valósuljon meg, ezért sikerükön és a közép-európai forradalmakon fellelkesülve a „világforradalomban” bíztak, annak bekövetkeztéig rendszerüket hangsúlyozottan átmenetinek tekintették a polgári és kommunista társadalom között. Lenin ebben a várakozásban halt meg.

Utódai, idővel belátva, hogy a világforradalom elmarad, a hatalomról viszont semmiképpen sem akartak lemondani, kidolgoztak egy sajátos elméletet arról, hogy a szocializmus „egyelőre” egy országban valósul meg. Ez legjobb esetben önáltatás volt – nem tartozik tárgyunkhoz ennek részletes kifejtése –, csak annyit, hogy részleges sikerek ellenére, hét évtized feloldhatatlan ellentmondásai után végül is fenntarthatatlannak bizonyult.

■ JEGYZETEK

1. Lenin Művei 4. kiadás 23. kötet, előadás az 1905-ös forradalomról.
2. Idézi M. Heller – A. Nekrich: *Geschichte der Sowjetunion*. Frankfurt, 1985. I. 18. Heller és Nyekrics munkája jó és tárgyilagos összefoglalása a Szovjetunió, illetve létrejötte, az 1917-es év történetének. – Elfogultabb, de azért tényszerű és a forradalmi események részletes leírását tartalmazó Richard Pipes: *Az orosz forradalom története*. Bp., 1997. – A szovjet korszak talán legtényszerűbb feldolgozása a Hruscsov-érában kezdeményezett, de már bukása után megjelent hatkötetes párttörténet 3/1. kötete (1917–1918), Moszkva, 1967. Főszerkesztő Je. Bugajev.
3. *The Russian Revolution 1917*. A personal record by N. N. Sukhanov. Princeton, 1983. 43–44. (Sukhanov 7 kötetes műve talán a legalaposabb kortársi leírása a forradalomnak.)
4. Idézi Heller–Nekrich: i. m. I. 17.
5. A bolsevikok, Lenin hívei formálisan csak a forradalom után alakultak külön kommunista párttá, szakítva a szociáldemokrata elnevezéssel. A hivatalos szovjet párttörténetírás hol 1903-at, hol 1912-öt tette meg a pártalakulás évének – valójában a bolsevikok többé-kevésbé önálló frakciót képeztek az egységes párton belül. A világháború éveiben az emigráns szervezetek élesen különváltak, de erről a vidéki pártszervezetek nem is mindig tudtak. Péterváron működött a bolsevikok Oroszországi Bizottsága: Sljapnyikov, Zaluckij, Molotov. Mikor Sztálinnak már útjában voltak a régi bolsevikok, Sljapnyikovot kizárták a pártból, majd sokakkal együtt kivégezték.
6. N. N. Sukhanov: i. m. ou.
7. Az új kormány külügyminisztere, „alkotmányos-demokrata” történészprofesszor.
8. Pipes: i. m. 135.
9. Maurice Paléologue: *A cárok Oroszországa a Nagy Háború alatt*. Bp., 1982. 394–395. (A magyar fordító a címben a „Grande Guerre”-t első világháborúnak fordította. Anakronizmus, a szerző naplójának megjelenésekor, 1922-ben nem tudhatta, hogy lesz második világháború is.)
10. Pravda 1917. március 2. (15).
11. Erről és a frontok állásáról bővebben l. Hajdu Tibor – Pollmann Ferenc: *A régi Magyarország utolsó háborúja*. Bp., 2014.
12. Bővebben l. Paléologue: i. m. 420–442.
13. General A. A. Brussilov: *A Soldiers Note-Book 1914-1918*. London, 1930. 311–312. stb. Magyarul is megjelent 1986-ban, de az angolul olvasóknak inkább az eredeti angol kiadást ajánlanám.
14. Pipes: i. m. 232. skk.